

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЕКСТРЕМІЗМУ ТА ДЕОКУПАЦІЇ ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

INTERNATIONAL SUPPORT OF COUNTERING EXTREMISM AND DEOCCUPATION OF OCCUPIED TERRITORIES

Назимко Є.С., д.ю.н., професор
перший проректор

Донецького державного університету внутрішніх справ

Гожій В.Д., к.ю.н.

Тіточка Т.І., к.ю.н., докторант докторантури

Донецького державного університету внутрішніх справ

У статті розглядаються особливості міжнародно-правового забезпечення протидії екстремізму та деокупації окупованих територій. Вказується, що у складних політичних умовах прояви екстремістської та окупаційної діяльності у вигляді пропаганди війни, расової, національної або релігійної ворожнечі, активних воєнних дій викликали стурбованість міжнародних інститутів влади та всього світового співтовариства. Вони набули міжнародного характеру, стали глобальною проблемою людства, й тому, для ефективної боротьби з ними необхідна співпраця всіх світових держав. Один з найбільш ефективних засобів протидії цьому ганебному явищу полягає в удосконаленні нормативно-правової бази та виробленні механізмів щодо профілактики різних видів екстремізму, планування й здійснення оперативного-розшукових, економічних, політичних та інших заходів. Правове забезпечення протидії екстремізму вимагає комплексного правового, соціологічного й політологічного аналізу цього складного соціально-політичного феномена. Зазначено, що налагодження ефективної протидії поширенню екстремістських матеріалів можливо тільки відносно тих ресурсів, які юридично та фізично розташовані на території України. Поряд з цим, значна кількість терористичних та екстремістських організацій, заборонених на території України й сусідніх держав, абсолютно законно здійснюють свою діяльність у більшості західноєвропейських країн. Зазначений факт не передбачає можливості щодо організації судового переслідування громадян, які реєструють екстремістські сайти за кордоном і наповнюють їх інформацією, яка пропагує війну. Підсумовано, що під екстремізмом слід розуміти стан політичної, ідеологічної, расової, національної, релігійної ненависті чи ворожнечі, спрямованої на підрив безпеки світового співтовариства в цілому, що характеризується вчиненням злочинів, які містять ознаки екстремістської, а також транснаціональної, організованої та злочинної діяльності.

Ключові слова: екстремізм, окупація, міжнародно-правове забезпечення, деокупація, національна безпека, стабільність.

The article examines the features of international legal support for combating extremism and de-occupation of occupied territories. It is indicated that in difficult political conditions manifestations of extremist and occupation activities in the form of propaganda of war, racial, national or religious enmity, active military actions caused concern of international institutions of power and the entire world community. They have acquired an international character, have become a global problem of humanity, and therefore, the cooperation of all world states is necessary to effectively combat them. One of the most effective means of combating this shameful phenomenon is to improve the legal framework and develop mechanisms for the prevention of various types of extremism, planning and implementation of operative-search, economic, political and other measures. Legal provision of combating extremism requires a complex legal, sociological and political analysis of this complex socio-political phenomenon. It is noted that establishing an effective countermeasure against the spread of extremist materials is possible only with respect to those resources that are legally and physically located on the territory of Ukraine. Along with this, a significant number of terrorist and extremist organizations, banned on the territory of Ukraine and neighboring states, carry out their activities absolutely legally in most Western European countries. This fact does not foresee the possibility of organizing the prosecution of citizens who register extremist sites abroad and fill them with information that promotes war. It is summarized that extremism should be understood as a state of political, ideological, racial, national, religious hatred or enmity aimed at undermining the security of the world community as a whole, characterized by the commission of crimes that contain signs of extremist, as well as transnational, organized and criminal activity.

Key words: extremism, occupation, international legal provision, de-occupation, national security, stability.

Постановка проблеми. Останнім часом глобальні світові процеси все виразніше висвітлюють негативні тенденції для міжнародної та національної безпеки. Численні війни другої половини ХХ – першої половини ХХІ століття [1, с. 245; 2, с. 53; 3, с. 261-263] призвели до підвищення небезпеки тероризму й екстремізму, що за сучасних умов утворює глобальну загрозу для міжнародного миру, безпеки та національної стабільності. Масштаби екстремізму, набуті цим вкрай небезпечним соціальним явищем останніми роками, яскраво демонструють загрозливий стан безпеки для всіх без винятку держав. Мирне співробітництво держав і міжнародна безпека знаходяться під загрозою прискіпливої уваги з боку ультрарадикальних організацій та їх прихильників. Тому ефективна протидія проявам екстремізму можлива тільки за умови злагоджених та консолідованих дій міжнародно-правового характеру, за допомогою розвитку міжнародної співпраці у правоохоронній сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогоднішній день міжнародно-правовому досвіду протидії екстремізму приділили увагу такі вчені як: В.О. Глушков,

Д.В. Дорохін, В.П. Ємельянов, О.О. Кваша, О.В. Шамара та інші, однак окремі проблеми залишились не в повній мірі висвітленими, що обумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є розгляд міжнародно-правового забезпечення протидії екстремізму та деокупації окупованих територій.

Виклад основного матеріалу. Відтак, сьогодні важливо зрозуміти, які загрози й небезпеки містить екстремізм, який їх вплив на систему міжнародної безпеки. Для того щоб збільшити ефективність засобів з протидії негативним явищам, пов'язаним з екстремізмом та окупацією, слід уяснити, що представляють ці феномени, як можна більш точно визначити це одне з ключових понять епохи як для світової, так і національної спільноти. Оскільки будь-яка структура, в тому числі й система міжнародно-правового забезпечення запобігання екстремізму та деокупації окупованих територій, передбачає наявність міцного фундаменту, міжнародне право і його система, незалежно від хронологічного періоду його формування та розвитку, має таку якість, як верховенство, що означає його пріори-

тет по відношенню до всіх сегментів міжнародних відносин, систем внутрішньодержавного права держав, світової політики.

Теза про застарілість або неефективність норм міжнародного права, в частині регулювання таких складних суспільно-політичних процесів як пропаганда війни та ненависті, часто виглядає непереконливо, з огляду на те, що двосторонні та багатосторонні відносини на міждержавному рівні встановилися, існують і продовжують розвиватися з часу організації держав (первинних суб'єктів міжнародного права), продовжуючи вимагати подальшого розвитку правової організації і вдосконалення механізмів регулювання.

Міжнародно-правове забезпечення протидії екстремізму виступило предметом активного наукового пошуку серед представників міжнародно-правової науки та інших суміжних галузей права. Чимало досліджень присвячено з'ясуванню ролі та значення пропагандистського впливу під час проведення військових кампаній у різних країнах світу (Руанда, Північна Корея, Югославія, Афганістан і т.д.) [4; 5; 6; 7; 8; 9]. Крім того, окрема частина досліджень присвячена з'ясуванню ролі кримінального судочинства в процесі притягнення до юридичної відповідальності за злочини, пов'язані із пропагандою війни та екстремісткою діяльністю [10; 11]. Поряд з цим, предметом переважної більшості наукових досліджень стало з'ясування загальнотеоретичних аспектів розуміння екстремізму та екстремістської діяльності; механізми правового регулювання окремих видів екстремістських правопорушень, а також злочинна діяльність екстремістських організацій у деяких європейських країнах та США [12; 13; 14].

Разом з тим, в роботах зазначених науковців мало-дослідженими залишаються питання щодо розуміння екстремістської діяльності, з'ясування ефективності міжнародно-правового регулювання протидії екстремізму, шляхом виокремлення позитивних та негативних рис міжнародного законодавства в окресленій сфері суспільних відносин.

Збільшення небезпеки наслідків від екстремістської діяльності, розширення локації збройних конфліктів, породжуваних екстремізмом, збільшення незаконного обігу зброї і наркотиків, створення, організація і поширення конфліктів на релігійному, національному, етнічному ґрунті виступають у якості реальної загрози для міжнародного порядку і колективної безпеки.

Пропаганда війни, екстремізм й тероризм мають багатовікову історію. У той же час, на ранніх етапах розвитку цих суспільно-небезпечних явищ вони виражалися в більш лояльних формах та мали епізодичний характер [15]. Наразі, прояви екстремістської діяльності у вигляді пропаганди війни, расової, національної або релігійної ворожнечі викликали стурбованість міжнародних інститутів влади та всього світового співтовариства. Вони набули міжнародного характеру, стали глобальною проблемою людства, й тому, для ефективної боротьби з ними необхідна співпраця всіх світових держав. Один з найбільш ефективних засобів протидії цьому ганебному явищу, який у тому числі сприятиме деокупації окупованих територій, полягає в удосконаленні нормативно-правової бази та виробленні механізмів щодо профілактики різних видів екстремізму, планування й здійснення оперативного-розшукових, економічних, політичних та інших заходів. Правове забезпечення протидії екстремізму вимагає комплексного правового, соціологічного й політологічного аналізу цього складного соціально-політичного феномена.

Ще у XX столітті Організація Об'єднаних Націй проголосила протидію екстремізму та тероризму головним завданням своєї діяльності. Принципи міжнародного права, закріплені в Статуті ООН істотно вплинули на розвиток міжнародних відносин, сприяючи, зокрема, переходу від «пасивного» мирного співіснування до активної міждержавної співпраці. У 2001 році на Всесвітній кон-

ференції по боротьбі проти расизму, расової дискримінації, ксенофобії і пов'язаної з ними нетерпимості прийнято Декларацію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [16]. Резолюція засуджує «пропаганду і всі організації, засновані на ідеях расової переваги або, які намагаються виправдати або заохочувати расову ненависть і дискримінацію у будь-якій формі» і закликає держави «оголошувати протизаконними і забороняти організації та організовану й усяку іншу пропагандистську діяльність, яка заохочує расову дискримінацію, підбурює до неї, і визнавати участь в таких організаціях чи в такій діяльності злочином, який карається законом». Резолюція закликає держави-члени ООН вжити заходів для припинення оспівування нацизму і його прихильників, руйнування й осквернення пам'ятників, а також вказує, що всі ці екстремістські та нацистські рухи створюють «реальну загрозу демократичним цінностям» [12].

Активне формування нормативно-правової бази з протидії екстремізму розпочалось відразу після Другої світової війни. Водночас, протягом тривалого часу головною проблемою у цьому напрямку залишається вироблення уніфікованого категоріального апарату щодо визначення термінів «пропаганда війни», «екстремізм» й «тероризм» в праві різних держав. На жаль, на міжнародному рівні й досі не вироблена універсальна правова конструкція у формі нормативно-правового акту, який містить загальне та обов'язкове для всіх держав визначення зазначених явищ. Вирішення зазначеного питання знаходиться у площині реалізації спільних міждержавних механізмів укладання багатосторонніх та двосторонніх міжнародно-правових договорів.

Процеси глобалізації настійно вимагають вирішення проблем гармонізації національного, міжнародного та зарубіжного законодавства. І хоча останнім часом посилюється тенденція зближення правових систем, істотно відмінності між ними все ще зберігаються. Незважаючи на це, використання міжнародного та зарубіжного досвіду правової регламентації відповідальності за екстремістські кримінальні правопорушення – один з ефективних інструментів усунення прогалин у національному законодавстві, в тому числі і в рамках протидії екстремізму та деокупації окупованих територій.

Базовим документом на міжнародному рівні, що встановлює основні напрями протидії екстремізму, є Загальна декларація прав людини, прийнята та проголошена в резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року [17], ряд статей якої (ст. 1-5, 7, 9, 10, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 28) мають безпосереднє відношення до обраної в цій статті проблематики. Рівність громадян незалежно від расової, національної або релігійної приналежності також проголошується й у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, що також у якості підстави вказує на необхідність протидії екстремізму [18].

Зазначені міжнародно-правові акти сформували правові основи протидії расовій, релігійній та національній ворожнечі, однак прогалиною правотворчої діяльності ООН в рамках протидії екстремізму й дотепер залишається відсутність закріпленої в існуючих міжнародних угодах дефініції екстремізму.

Вперше досліджуваний термін був застосований у «Декларації про заходи щодо ліквідації міжнародного тероризму», схваленою Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1994 року № 49/60 [19]. У зазначеному документі наголошується стурбованість всього світового співтовариства загрозою тероризму, заснованого на нетерпимості або екстремізмі.

Слід вказати, що у наведеній правовій конструкції законодавець на жаль не робить акцент на визначенні екстремізму, а лише наголошує на тому, що зазначене суспільно-небезпечне явище, поряд із нетерпимістю, виступає у якості основи тероризму.

Дещо інше розуміння взаємозв'язку тероризму та екстремізму наведено в Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 22 грудня 2003 року № 58/174, яка визначає «тероризм найбільш радикальним проявом екстремізму» [20]. Екстремізм цілком справедливо розглядається у якості загрози для міжнародної законності і правопорядку в світі. Розуміючи характер загрози і визнаючи тероризм найбільш радикальним проявом екстремізму, ООН, проте, знову уникає вироблення й закріплення дефініції «екстремізм».

У ряді міжнародних документів, прийнятих ООН, термін «екстремізм» використовується як синонім расизму [21], ксенофобії [22], нацизму [23] та ін.

У інших нормативних актах Організації Об'єднаних Націй прямо засуджує різноманітні прояви екстремізму, які засновані на національних, расових та релігійних аспектах. Наприклад, безсумнівною перевагою Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 7 березня 1966 року, є визначення расової дискримінації. У якості її характерних рис у вказаному документі визначено відмінності, засновані на ознаках раси, національності, етнічного походження [24].

В окремих міжнародних документах закріплені лише деякі форми дискримінації та нетерпимості без їх нормативного визначення та безпосередньої вказівки на ознаки екстремізму. Так, положення Декларації про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин, від 18 листопада 1992 року [25] регулюють самотність вищезазначених соціальних груп.

У грудні 2008 року Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію «Неприпустимість певних видів практики, які сприяють ескалації сучасних форм расизму, расової дискримінації, ксенофобії і пов'язаної з ними нетерпимості» № 63/162 від 18.12.2008. Вона засуджує будь-які форми пропаганди, засновані на ідеях расової переваги, і пропонує відносити їх до забороненої діяльності [26].

Резолюція рекомендує державам, що є членами ООН, вживати невідкладних заходів для припинення героїзації нацизму, що представляє реальну загрозу існуючим у світі демократичним цінностям. Зазначений документ ще раз підтверджує необхідність кримінально-правової охорони миру й безпеки людства від будь-яких проявів екстремізму.

Стаття 1 Додаткового протоколу II 1977 року до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року щодо захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру рекомендує розглядати як прояв міжнародного екстремізму будь-який збройний конфлікт, в разі якщо його учасники виходять за рамки загальнозвизначених принципів і норм міжнародного права [27].

Міжнародне право визнає, що будь-яка форма екстремістських проявів є загрозою міжнародному співтовариству і світовій безпеці. Все це свідчить про необхідність посилення міжнародного співробітництва в сфері протидії екстремізму.

Аналіз вказаних міжнародно-правових актів дає підстави для висновку про їх декларативність. Більшість з міжнародно-правових документів, розроблених та затверджених під егідою ООН, не містять не тільки переліку екстремістських дій (за винятком тероризму), а й дефініцій екстремізму, його характерних ознак, а також будь-яких ефективних механізмів взаємодії з питань протидії екстремізму між країнами. Крім того, основна їх маса надає екстремізму виключно релігійно-расовий відтінок, недостатньо акцентуючи увагу на більш сучасних його формах, наприклад, пропаганді війни та ненависті, проявах екстремізму в мережі Інтернет, включаючи кібертероризм.

Розвиток і масове використання у протиправних цілях міжнародної інформаційно-комунікаційної мережі Інтернет є загальносвітовою негативною тенденцією останнього часу.

На цьому також наголошують вітчизняні та іноземні фахівці у галузі міжнародного права. Наприклад, Дж. Валух розглядає проблему кібер-атак та їх негативних наслідків для державної безпеки, які проявляються у вигляді кібершпіонажу, хакерства, DDoS-атак та інших негативних наслідків, із проявами екстремізму та зловживанням мережею Інтернет для терористичної діяльності та терористичної пропаганди [28, с. 63-64]. Автор цілком справедливо зауважує, що легкодоступність та відносна дешевизна кібер-технологій, а також наявність фахівців із необхідними навичками дозволяють менш потужним державам завдавати серйозної шкоди країнам, які володіють високо оснащеними збройними силами.

На міждержавному рівні актуальність проблеми кібертероризму значно зросла зі збільшенням числа підключень до мережі Інтернет критично важливих об'єктів інфраструктури, медичних установ, урядових організацій, правоохоронних структур, органів держбезпеки тощо.

Учені виокремлюють ключові особливості гібридизації військового протистояння на міждержавному рівні, які полягають у значному впливі засобів масової інформації, Інтернету та інших передових компютерних технологій для досягнення військових та політичних цілей [29, с. 178].

Зазначені прояви впливу на свідомість людей цілком імовірно можна віднести до екстремістської діяльності, адже один з її проявів полягає у наданні завідомо неправдивої інформації користувачам мас-медіа з метою їх дезорієнтації.

Слід зазначити, що організатори та учасники екстремістських угруповань активно використовують у своїх цілях процес глобалізації, приймаючи на озброєння новітні інформаційні технології, за допомогою яких створюють передумови для уникнення переслідування з боку правоохоронних органів. В основу побудови екстремістських та терористичних організацій закладено принцип мережевої структури, що в свою чергу обумовлює збільшення їх потенціалу в сучасних інформаційно-комунікативних умовах. Характерною для їх функціонування є наявність єдиних інформаційних центрів та інформаційно-комунікативних каналів, автономний спосіб існування периферійних злочинних угруповань, що взаємодіють як з центром, так і між собою [13, с. 409-410].

Інформаційний простір мережі Інтернет складається з різноманітних ресурсів. Абсолютна більшість з них при цьому не є засобами масової інформації та як наслідок унеможливує застосування норм законодавства про засоби масової інформації.

Крім того, налагодження ефективної протидії поширенню екстремістських матеріалів можливо тільки відносно тих ресурсів, які юридично та фізично розташовані на території України. Поряд з цим, значна кількість терористичних та екстремістських організацій, заборонених на території України й сусідніх держав, абсолютно законно здійснюють свою діяльність у більшості західноєвропейських країн. Зазначений факт не передбачає можливості щодо організації судового переслідування громадян, які реєструють екстремістські сайти за кордоном і наповнюють їх інформацією, яка пропагує війну.

Світова практика свідчить, що подібні проблеми характерні не тільки для нашої країни. В умовах, коли за даними американського Центру Симона Візенталя кількість так званих проблемних сайтів значно перевищує 2 тис., концентруючись не тільки в США та Німеччині, а й у таких країнах, як Австрія, Швеція, Австралія, Голландія, Канада, Польща, Румунія, Словаччина, Іспанія, Південна Африка, з особливою гостротою відчувається потреба у виробленні механізмів правової регламентації використання новітніх інформаційних технологій.

Поряд із відсутністю належним чином вибудованого нормативно-правового механізму щодо протидії екстремізму й тероризму, в міжнародному інформаційному про-

сторі також існують проблемні питання технічного характеру, як-от: встановлення особи, яка розмістила в мережі екстремістський або терористичний матеріал видається маловірогідним, адже сучасні технології бездротового доступу в мережу (наприклад, з використанням Wi-Fi), наявні у вільному продажу мережеві плати з динамічною IP-адресою і т.п., фактично виключають можливість виявлення такої особи; ідентифікація особи не тільки в якості власника засобу обчислювальної техніки, за допомогою якої в мережі було розміщено матеріал, а як учасника або видавця екстремістського або терористичного матеріалу [14]. Вищевказані обставини свідчать про наявність прогалин у розглянутих актах міжнародного законодавства. Вважаємо, що підвищення ефективності протидії екстремізму і його найбільш радикального прояву – тероризму могла б сприяти розробка відповідного понятійного апарату.

Особливістю законодавства Ради Європи, спрямованого на протидію пропаганди війни, є розробка попереджувальних заходів через призму боротьби з тероризмом з расово-релігійним відтінком. Прикладом може слугувати Додаток № 3 до Віденської декларації від 9 жовтня 1993 року [30], яке включає план дій по боротьбі з расизмом, ксенофобією, антисемітизмом та нетерпимістю.

Зазначений додаток рекомендує державам, що є членами Ради Європи, проводити активну діяльність щодо підвищення рівня терпимості в суспільстві, засновану на загально визнаних нормах права і моралі. У якості основних напрямків аналізований документ пропонує створити комітет урядових експертів РЄ для вироблення рекомендацій по боротьбі з расизмом, ксенофобією, антисемітизмом і нетерпимістю та національні комітети держав-членів Ради Європи щодо співпраці з європейськими молодіжними організаціями. В якості окремого напрямку рекомендується посилити юридичну відповідальність за расизм і дискримінацію.

На наш погляд, ефективність положень зазначеного Додатку значною мірою збільшилася б у разі закріплення в ньому відповідних дефініцій. Так, аналіз доктринальних уявлень про зміст таких термінів, як «расизм», «ксенофобія», «антисемітизм» та «нетерпимість», показує їх різноманітне тлумачення окремими фахівцями. У зв'язку з цим представляється необхідним виробити єдиний понятійний апарат у сфері протидії екстремізму, починаючи з дефініції «екстремізм», яка відсутня в законодавстві Ради Європи. Крім того, аналіз інших міжнародно-правових актів у сфері протидії екстремізму дозволив виокремити певні недоліки нормативно-правового забезпечення в окресленій сфері.

Наприклад, мусимо констатувати про наявність юридичної помилки, що має місце у статті 1 Європейської конвенції про припинення тероризму від 27.01.1977, яка виключає політичну мотивацію під час вчинення низки злочинів терористичної (екстремістської) спрямованості, наприклад, захоплення заручників. Крім того, характерною особливістю Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 року є закріплене у цьому документі поняття терористичного злочину. Згідно частини 1 статті 1 зазначеного джерела ним є будь-який із злочинів в рамках положень і визначень, що містяться в одному з договорів, перелічених у Додатку до Конвенції. Як бачимо, визначення носить бланкетний характер і для ідентифікації відповідного діяння у якості терористичного потрібно звертатися до названого Додатку. На жаль, визначення не містить ознак злочинів терористичної спрямованості.

Змістовне наповнення вказаних міжнародно-правових актів дає підстави для висновку, що предметом злочинів екстремістської (терористичної) спрямованості виступають діяння, пов'язані із пропагандою війни та ненависті; незаконним захопленням повітряного судна; посягання на дипломатичних агентів та інших осіб, які користуються

міжнародним захистом; захоплення заручників; посягання на ядерну безпеку; посягання на безпеку морського судноплавства; посягання на безпеку стаціонарних платформ, розташованих на континентальному шельфі; бомбовий тероризм і фінансування тероризму.

Слід підкреслити певну умовність цього переліку. По-перше, в ньому перераховані не всі діяння, які повинні відображати сутність «терористичних злочинів», наприклад, відсутня відповідальність за заклики до здійснення терористичної діяльності. По-друге, в ньому присутні діяння, які, виходячи з їх мотивації та порушених суспільних відносин, не можуть бути віднесені до екстремістських. Наприклад, посягання на стаціонарні платформи, розташовані на континентальному шельфі. Зазначені обставини свідчать, що чіткого уявлення про те, які злочини слід відносити до екстремістських, й дотепер не сформовано.

У зв'язку з цим, розуміння екстремістської діяльності у вигляді пропаганди війни, на нашу думку, полягає у посяганні на основи конституційного ладу та безпеку держави, а також порушенні прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, здійснюваних внаслідок заперечення правових і (або) інших загальноприйнятих норм і правил соціальної поведінки, з метою розпалювання військового конфлікту.

Основою побудови запропонованої дефініції виступають два основних критерія. У якості першого виступає коло суспільних відносин, схильних до екстремістських зазіхань (до таких віднесено: основи конституційного ладу, безпеку держави, права, свободи і законні інтереси людини і громадянина, мирне співіснування). У якості другого – мотивація екстремістських проявів, тобто заперечення правових та/або інших загальноприйнятих норм і правил соціальної поведінки.

Виходячи із змісту визначення, можна виділити наступні конструктивні ознаки екстремізму: а) прихильність, тобто вірність або відданість будь-кому або будь-чому (прихильність екстремізму виражається у відданості певній ідеології); б) крайній характер поглядів, позицій і заходів в людській діяльності (вони відображають сутність екстремізму, оскільки характеризуються ідеологією нетерпимості до існуючого державного устрою та насильницьких методів боротьби); в) екстремістські дії можуть бути вчинені як окремими особами, так й угрупованнями або організаціями; г) визначеність сфер, схильних до негативного впливу зазначеного явища (сфери суспільної свідомості, суспільної психології, моралі, ідеології, відносин між соціальними групами, етносами, громадськими об'єднаннями, політичними партіями та конфесіями).

Вважаємо, що виділення вичерпного переліку сфер суспільного життя, які можуть бути схильні до екстремізму, носить вельми спірний характер, так як в повному обсязі не створює уявлення про загрозу досліджуваного явища.

Відзначимо, що поодинокі недосконалі випадки закріплення на законодавчому міжнародному рівні дефініцій, які відображають сутність злочинів екстремістської спрямованості є вельми позитивним знаком і вказують на затребуваність міжнародного співробітництва щодо протидії екстремізму.

На сьогоднішній день основними напрямками міжнародного співробітництва у сфері протидії екстремізму, заснованими на загально визнаних принципах і нормах міжнародного права, виступають уніфікація та гармонізація засобів і методів боротьби з екстремізмом й тероризмом.

Отже, на підставі проведеного дослідження маємо можливість сформулювати концептуальні ознаки екстремізму, вироблені світовою спільнотою. По-перше, транснаціональний організований характер діяльності екстремістських організацій через їх присутність на територіях одразу декількох держав і здійснення ними найбільш радикальних військових злочинів екстремістської спрямованості,

як: розпалювання міжнародної ворожнечі, захоплення заручників і терористичні акти. Зазначені положення містяться, наприклад, у Міжнародній конвенції про боротьбу із захопленням заручників; Міжнародній конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом; Міжнародній конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму тощо.

По-друге, з огляду на транснаціональний характер діяльності екстремістів, на світовій арені визнано, що пропаганда війни та ненависті становить загрозу не тільки для безпеки конкретних держав, а й для всієї світової спільноти в цілому. Такий висновок ґрунтується на положеннях Декларації про заходи щодо ліквідації міжнародного тероризму; резолюції Генеральної Асамблеї «Права людини і тероризм»; Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації тощо.

По-третє, на міжнародному рівні визнано наявність специфічної мотивації, характерної для досліджуваної групи злочинців. В якості такої виступає політична, расова, етнічна, національна, релігійна ненависть або ворожнеча, що підтверджується у Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації; Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на

основі релігії або переконань; Резолюції ООН «Неприпустимість певних видів практики, які сприяють ескалації сучасних форм расизму, расової дискримінації, ксенофобії і пов'язаної з ними нетерпимості».

Висновки. Таким чином, ґрунтуючись на цих ознаках, вважаємо, що під екстремізмом слід розуміти стан політичної, ідеологічної, расової, національної, релігійної ненависті чи ворожнечі, спрямованої на підірив безпеки світового співтовариства в цілому, що характеризується вчиненням злочинів, які містять ознаки екстремістської, а також транснаціональної, організованої та злочинної діяльності. З огляду на наявність доволі великої кількості міжнародно-правових актів і підходів, які спрямовані на протидію екстремізму та деокупації окупованих територій, а також містять принципово відмінні ознаки цього небезпечного явища, вважаємо за необхідне уніфікувати міжнародне законодавство в рамках вироблення дефініцій: «міжнародний екстремізм», «Інтернет-екстремізм», «Інтернет-шпіонаж», «втягування в екстремістську діяльність», «екстремістське угруповання», що дасть можливість для створення загальнодержавних і відповідно найбільш ефективних міжнародних механізмів протидії екстремізму.

ЛІТЕРАТУРА

- Hong S. C. Propaganda leaflets and cold war frames during the korean war. *Media, War and Conflict*. № 11(2). 2018. P. 244-264.
- Stefija I. The production of the war criminal cult: Radovan karadžić and vojislav šešelj at the hague. *Nationalities Papers*. № 46 (1). 2018. P. 52-68.
- Oostindie G., Hoogenboom, I., & Verwey, J. The decolonization war in indonesia, 1945–1949: War crimes in dutch veterans' egodocuments. *War in History*, 25(2).2018. P. 254-276.
- Hickman J. Why have few journalists been prosecuted for incitement to war crimes? *European Journal of Communication*, 2018. doi:10.1177/0267323118790151.
- Tellidis I., & Kappler, S. Information and communication technologies in peacebuilding: Implications, opportunities and challenges. *Cooperation and Conflict*, 51(1). 2016. P. 75-93.
- Timmermann W. K. Incitement in international law. *Incitement in international law* (pp. 1-287). 2014. URL: www.scopus.com.
- Burgess D. R., Jr. The politics of piracy: Crime and civil disobedience in colonial america. *The politics of piracy: Crime and civil disobedience in colonial America* (pp. 1-294). 2014. URL: www.scopus.com
- Garrod M. The protective principle of jurisdiction over war crimes and the hollow concept of universality. *International Criminal Law Review*, 12(5). 2012. P. 763-826.
- Depiazza J. Denial of fair trial as an international crime: Precedent for pleading and proving it under the rome statute. *Journal of International Criminal Justice*, 15(2). 2017. P. 257-289. doi:10.1093/jicj/mqx011/
- Lamont, C. K. International criminal justice and the politics of compliance. *International criminal justice and the politics of compliance* (pp. 1-220). 2013. URL: www.scopus.com.
- Joy C. L. Crimes against cultural heritage in timbuktu. *Anthropology Today*, 34(1). 2018. P. 15-17. doi:10.1111/1467-8322.12404.
- Ovchinskij V.S., Kochubey M.A. Extremist Organizations in the USA. URL: https://elibrary.ru/item.asp?id=13227234.
- Badar M.E. The Road to Genocide: The Propaganda Machine of the Self-declared Islamic State (is). *International criminal law review*. № 16 (2016) P. 409-410.
- Функціонально можливі інструментальні засоби протидії поширенню ідей екстремізму і тероризму в мережі Інтернет. URL: http://www.bibliofond.ru/view.
- Sayapin S. The Crime of Aggression in International Criminal Law: Historical Development, Comparative Analysis and Present State. URL: https://www.researchgate.net/publication/259812140.
- Декларація про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b93?find=1&text=%FD%EA%F1%F2%F0%E5%EC%E8%E7%EC.
- Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
- Декларація про заходи ліквідації міжнародного тероризму від 09.12.1994. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_502.
- Права людини і тероризм: Резолюція від 22.12.2003 № 58/174, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f44
- Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй: Резолюція від 08.09.2000 № 55/2, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_621.
- Плани дій по здійсненню Віденської декларації про злочинність і правосуддя: Резолюція від 31.01. 2002 № 57/234, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_k27?lang=en.
- Меры, которые должны быть приняты против нацизма и расовой нетерпимости: Резолюция от 18 декабря 1967 года. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU67012.html.
- Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин від 18.12.1992 № 47/135 прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_318.
- Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії чи переконань: Резолюція від 25.11.1981 № 36/55 прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_284.
- Недопустимість певних видів практики, які сприяють ескалації сучасних форм расизму, расової дискримінації, ксенофобії та пов'язаною з ними нетерпимістю: Резолюція від 18.12.2008, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй. URL: http://zakon.rada.gov.ua/.
- Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) з поправками від 30.11.1993. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_911.
- Valuch J. Cyber attacks, information attacks, and postmodern warfare / J. Valuch, T. Gabris, O. Hamulyak // *Baltic Journal of Law & Politics* 10:1 (2017): P. 63-69.
- Pysmensky Y. The Phenomenon of Journalism-related Crimes Under the Circumstances of Hybrid War in Ukraine. *Croatian International Relations Review - CIRR XXIII* (80) 2017. P. 155-185.
- Додаток № 3 до Віденської декларації від 9 жовтня 1993 року. URL: http://conventions.coe.int.
- Левченко Л. О. Радикалізм та екстремізм як крайні прояви нонконформної поведінки: загальнотеоретичний аспект. *Наукові праці: серія «Політологія»*. 2009. Вип. 97. Том 110. С. 77-80.